

ชีววิทยาบางประการของปลากระสูบจุดในหนองหารจังหวัดสกลนคร

เจริญ อุดมการ

ประมุข ฤกษ์แก้วมา

สินธุ์วัฒน์ สุทธิอาจ

ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดสกลนคร 1535 ถ.ใสสว่าง ต.ธาตุเชิงชุม อ.เมือง จ.สกลนคร
รหัสทะเบียนวิจัยเลขที่ 42 4 21 15 5 414 104 6053

บทคัดย่อ

การศึกษาชีววิทยาของปลากระสูบจุด (*Hamparala dispar*) มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบลักษณะด้านอนุกรมวิธาน ลักษณะโดยทั่วไปแหล่งที่อยู่อาศัย อาหาร และนิสัยการกินอาหาร รวมทั้งด้านชีววิทยาการสืบพันธุ์โดยการรวบรวมข้อมูลจากชาวประมง และผู้ค้าปลาตามท่าเรือรอบๆหนองหาร จ.สกลนคร ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2542 ถึง เดือนกันยายน 2543

ผลการศึกษาพบว่าปลากระสูบจุดเป็นกลุ่มปลาที่ว่ายน้ำหากินตามท้องน้ำทั่วไป (Pelagic Fishes) เป็นปลาเกล็ดอยู่ในกลุ่มปลากินเนื้อ วงศ์ปลาตะเพียนขาว รูปร่างแบบกระสวย (Fusiform or Topidiform) พบได้ทั่วไปในหนองหารทุกฤดูกาล มีชนิดและปริมาณอาหารในกระเพาะประกอบด้วย ลูกปลา 40 เปอร์เซ็นต์, ซาก 26.22 เปอร์เซ็นต์, ลูกกุ้ง 25.31 เปอร์เซ็นต์, ตัวอ่อนของแมลง 4.23 เปอร์เซ็นต์, พืชน้ำ 3.59 เปอร์เซ็นต์, แพลงก์ตอนพืช 0.51 เปอร์เซ็นต์ และแพลงก์ตอนสัตว์ 0.13 เปอร์เซ็นต์ อัตราส่วนเพศผู้ต่อเพศเมียในธรรมชาติเท่ากับ 1: 1.4 จากการตรวจสอบในปลาเพศเมียพบว่ามีพัฒนาการของไข่ในช่วง Gravid ถึงระยะ Spawning ในช่วงเดือนเมษายนถึงสิงหาคมจึงคาดว่าช่วงดังกล่าวนี้เป็นช่วงที่ปลามีความสมบูรณ์เพศพร้อมสืบพันธุ์และวางไข่

คำสำคัญ: ปลากระสูบจุด หนองหารจังหวัดสกลนคร

**SOME BIOLOGICAL ASPECTS OF *Hampala dispa* Smith, 1934
IN NONG HAN, SAKON NAKHON PROVINCE**

**Charoen Udonkarn
Pramook Ruekaewma
Sintuwat Sutti-arj
Ranu Nitsupap**

Sakon Nakhon Inland Fisheries Research and Development Center, Muang District,
Sakon Nakhon Province, 47000

.....
ABSTRACT

The objective of study on some biological aspects of *Hampala dispa* Smith, 1934 in Nong Han were knowledge on taxonomy, habitat, feed and feed consumptions and biological reproduction. The data were collected from fisher men and fish sellers around Nong Han, Sakon Nakhon province during October 1999 to September 2000.

The result of this study showed that this fish was pelagic fish in Cyprininae. The shape is fusiform or topiform, its ca found all year in Nong Han swamp. The composition of feed items included 40% small fishes, 26.22% remain, 25.31% freshwater prawn, 4.23% insect larvae, 3.59% weed, 0.51% phytoplankton and 0.13% zooplankton. Sex ratio between male and female was 1:1.4; eggs were developed from gravid stage to spawning stage in April to August. It showed that time was spawning season of this fish.

Key words: *Hampala dispar*, Nong Han swamp

ชีววิทยาบางประการของปลากระสูบจุดในหนองหารจังหวัดสกลนคร

ปลากระสูบจุด (*Hampala dispar*) จัดเป็นปลาเกล็ดลำตัวยาวแบนข้างเล็กน้อย ปากกว้างมาก มีหนวดสั้นหนึ่งคู่ ลำตัวสีน้ำตาลเงิน ข้างลำตัวมีจุดสีคล้ำหนึ่งดวง ครีบบมีสีแดงเรื่อๆ ครีบหลังเล็ก ครีบบางเว้า แฉกและมีแถบสีคล้ำ ส่วนใหญ่พบอาศัยตามแหล่งน้ำไหลและแม่น้ำ โดยอยู่น้ำได้จับเหยื่อได้รวดเร็ว ชอบอยู่เป็นฝูงเล็กๆ โดยกินปลาขนาดเล็กและแมลงน้ำเป็นอาหาร โดยพบชุกชุมในแหล่งน้ำทั่วไป (ชวลิต, 2547) โดยเฉพาะในหนองหาร ปลากระสูบจุดจัดอยู่ในปลาเศรษฐกิจที่พบมากชนิดหนึ่ง

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาอนุกรมวิธานและลักษณะทั่วไป
2. ศึกษาแหล่งที่อยู่อาศัยและการแพร่กระจาย
3. ศึกษาอาหารและนิเวศการกินอาหาร
4. ศึกษาความแตกต่างระหว่างเพศและความสมบูรณ์เพศ

วิธีการ

1. การเก็บรวบรวมตัวอย่างปลากระสูบจุด
รวบรวมปลากระสูบจุดจากชาวประมง จากแม่ค้าในท่าขึ้นปลารอบหนองหาร และจากตลาดสด
2. การศึกษาตัวอย่างที่ได้จากการเก็บตัวอย่าง
 - 2.1 ศึกษาลักษณะภายนอก ชั่งน้ำหนักและวัดขนาดความยาว
 - 2.2 ศึกษาอาหารและนิเวศการกินอาหาร
 - 2.3 ศึกษาความแตกต่างระหว่างเพศ
3. ศึกษาเอกสารเพื่อบรรยายลักษณะทางอนุกรมวิธาน
สถานที่และระยะเวลาที่ทำการศึกษา
สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดสกลนคร
ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2542 ถึงเดือนกันยายน 2543

ผลการศึกษา

1. ลักษณะโดยทั่วไป

อนุกรมวิธาน

การศึกษาด้านอนุกรมวิธาน (Taxonomy) ตามคู่มือวิเคราะห์พันธุ์ปลาของ(Rainboth,W.J.1996) พบจำแนกชนิดของปลาได้ดังนี้

Order	Cypriniformes.
Family	Cyprinidae.
Subfamily	Cyprinidae-Systoni.
Genus	Hampala.
Species	Dispar.

ลักษณะโดยทั่วไป

ลำตัวยาว (Elongate) มีรูปร่างแบบ Fusiform คือ เมื่อมองทางด้านข้างจะดูคล้ายกระสวยทอผ้า (Torpedo shaped) แต่ถ้ามองจากด้านหน้าโดยภาพตัดขวาง (Cross section) รูปร่างคล้ายวงรี แบบแบนข้าง (Com press form) คือผนังตัวทางด้านซ้าย และขวาแบนเข้าหากัน

2. แหล่งที่อยู่อาศัยและการแพร่กระจาย

พบทั่วไปในหนองหารจะอยู่เป็นกลุ่ม ว่ายน้ำหากินตามผิวน้ำทั่วไป โดยจะพบทุกฤดูกาล

3. อาหารและนิสัยการกินอาหาร

มีชนิดและปริมาณอาหารในกระเพาะประกอบด้วยลูกปลา 40%, ซาก 26.22%, ลูกกุ้ง 25.31%, ตัวอ่อนของแมลง 4.23%, พืชน้ำ 3.59%, แพลงตอนพืช 0.51%, และแพลงตอนสัตว์ 0.13%

4. ความแตกต่างระหว่างเพศ

ไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่างเพศได้ โดยดูจากลักษณะภายนอก นอกจากในช่วงเดือนเมษายน ถึงเดือนสิงหาคม จะพบความแตกต่างระหว่างเพศคือ เพศผู้จะมีน้ำเชื้อไหลเมื่อรัดคูดน้ำเชื้อ และตัวเมียจะมีท้องอูมกว่าตัวผู้

จากการตรวจสอบอัตราส่วนเพศผู้ต่อเพศเมียในธรรมชาติพบว่าเท่ากับ 1:1.4 หลังจากการตรวจสอบในปลาเพศเมียพบว่า มีการพัฒนาของไข่ในช่วง Gravid ถึงระยะ Spawning ในช่วงเดือนเมษายน ถึงเดือนสิงหาคม

สรุปผลการศึกษา

1. ปลากระตูดมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า (*Hamparla dispar*) ลักษณะเด่นคือ มีปากกว้างมาก ลำตัวมีสีน้ำตาลเงิน ข้างลำตัวมีจุดสีคล้ำ 1 ดวง
2. ในธรรมชาติปลากระตูดจะหากินเป็นฝูง โดยรวมกันล่าเหยื่อ ได้แก่ ปลาขนาดเล็กและสัตว์น้ำขนาดเล็ก บริเวณผิวน้ำ
3. ปลากระตูดเป็นปลากินพืช มีนิสัยการกินอาหารบริเวณผิวน้ำ
4. ไม่สามารถแยกเพศปลากระตูดได้ จากลักษณะภายนอกอัตราส่วนในธรรมชาติ เสนผู้ต่อเพศเมียของปลากระตูดเท่ากับ 1:1.4

ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษาครั้งนี้ยังเก็บตัวอย่างได้ไม่ครบรอบปี ควรจะวางแผนในการเก็บตัวอย่างให้ครบเพื่อข้อมูลที่ได้ในการวิเคราะห์จะไดสมบูรณ์
2. การศึกษาทางอนุกรมวิธาน (Taxonomy) ยังไม่ครอบคลุมทำให้การบรรยายลักษณะไม่ชัดเจนเท่าที่ควร

เอกสารอ้างอิง

- ชวลิต จรัสธาดา และจารุจินต์ ความหลากหลายชนิดของปลาน้ำจืดในประเทศไทย สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 103 น.
- ชวลิต วิทยานนท์.2547. คู่มือปลาน้ำจืด. สำนักพิมพ์สารคดี. 232 น.
- วิวัฒน์ และชัยศิริ.2538. การศึกษาชีววิทยาบางประการของปลาโพง. สถานีประมงน้ำจืดเขียงราย, กองประมงน้ำจืด, กรมประมง. 53 น.
- สุวีณา และคณะ.2532. ชีววิทยาของปลากระมังในอ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์. สถาบันประมงน้ำจืดแห่งชาติ, กรมประมง.
- Rainboth, W.J. , 1996. Fishof. Cambodian Mekong. FAO Species Identification Field Guide for Fishery Purpose. Mekong River Commission, FAO and DANIDA:265 pp, XX VII pls.